

# YENİ BELGELER IŞIĞINDA TÜRKİYE-VATİKAN SİYASİ İLİŞKİLERİ (1914-1918)

Cengiz MUTLU\*

## Özet

1453'te İstanbul'un Türkler tarafından fethi, Papalık makamını memnun etmemiştir. Bununla beraber daha sonraki süreçte Papalığın Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin iyi olduğu devreler yaşanmıştır. Nitekim Tanzimat Fermanı'nın ilanının ardından iki devlet arasında ilişkilerin kurulması bunun kanıtı olmuştur. Üstelik Vatikan, Sultan Abdülhamit'in saltanatında görülen Ermeni olayları karşısında diğer Avrupa devletlerine kıyasla sert bir tutum takınmamıştır. Kurulan sıcak ilişkiler sayesinde Osmanlı Devleti'ndeki birçok Katolikin Papalığın nüfusu altına alınabilecek olması, Osmanlı Katoliklerinin hamisi olan Fransa'yı tedirgin etmiştir. Bu politikayla Katoliklerin kullanılarak Osmanlı'nın içişlerine karışma manivelası Fransızlardan alınmak istenilmiştir. Daha sonra Papa vekili sıfatıyla diplomatik misyonu olmayan bir kardinalin İstanbul'da bulunmasına karar verilmiştir. Diplomatik ilişkiler, Katoliklerin hamisi Fransa tarafından kapitülasyonların kaldırıldığı Birinci Dünya Savaşı'nın başına kadar yürütülecekti. I. Dünya Savaşı'yla kapitülasyonların Babıâli tarafından tek taraflı olarak kaldırılması ülkedeki Katolik kurumların yönetiminde belirsizlik doğurmuştur. Tüm sıkıntılara rağmen Vatikan'la Türkiye arasında diplomatik ilişkiler başlatılamamıştır. Diğer taraftan savaş sırasında Katolik ve Protestan Ermeniler tehcirden muaf tutulmuştur. Geçmişte olduğu gibi I. Dünya Savaşı'nda da Türkiye-Vatikan siyasi ilişkileri son derece olumlu bir ortamda seyretmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Türkiye, Vatikan, Papa, Fransa, İngiltere, Ermeniler

---

\* Doç. Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Karasu Myo, cengizmutlu@subu.edu.tr

## TÜRKİYE-VATICAN POLITICAL RELATIONS (1914-1918)

### **Abstract**

The conquest of Istanbul by the Turks in 1453 did not satisfy the Papacy. However, in the following period, there were periods when the Papacy had good relations with the Ottoman State. As a matter of fact, the establishment of relations between the two states after the declaration of the Tanzimat Edict was the proof of this. Moreover, the Vatican did not take a harsh stance compared to other European states in the face of the Armenian events during the reign of Sultan Abdulhamid. The fact that many Catholics in the Ottoman Empire could be brought under the Papacy, thanks to the warm relations established, worried France the patron of Ottoman Catholics. With this policy, it was desired to take the leverage of the Catholics to interfere in the internal affairs of the Ottoman Empire from the French. Later, it was decided that a cardinal, who did not have a diplomatic mission in the capacity of the Pope's deputy, would be in Istanbul. Diplomatic relations were to be maintained until the patron of the Catholics. The unilateral abolition of the capitulations by the Porte with World War I caused uncertainty in the management of Catholic institutions in the country. Despite all the difficulties, diplomatic relations could not be started between the Vatican and Turkey. On the other hand, Catholic and Protestant Armenians were exempted from deportation during the war. As in the past, Turkey-Vatican political relations continued in an extremely positive environment during World War I.

**Keywords:** Türkiye, Vatican, Pope, France, England, Armenians

## GİRİŞ

İstanbul'un fethi Papalık tarafından hoş karşılanmamıştı. Fethin ardından tekrar canlanan Doğu-Batı ittifakı düşüncesinden hareketle Papalık bu konuda birçok devletle ittifak görüşmeleri yapmıştı. Fakat yapılan görüşmeler bir netice vermemişti. XV. yy.'da Papaların Türklerle ilişkileri dalgalı bir seyir takip etmişti. Sözelimi Papa II. Callistur Fatih Sultan Mehmet'i "*şeytanın oğlu*" olarak betimlerken, Papa VI. Alexander II. Bayezit ile ittifaklar yapmıştı<sup>1</sup>.

IV. Mehmet döneminde İngiltere elçilik kâtibi Ricaut, Papalık ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkileri şu şekilde betimlemekteydi: "Türkler Papa'yı kendiliğinden önemli bir şeyler yapabilecek bir hükümdardan ziyade, diğer Hristiyan hükümdarları kendi aleyhine birleştirebilecek kudrette bir hükümdar olarak görürler. Sınırdış olmadıkları için de Papa'nın zenginliğini, kudretini ve büyüklüğünü pek önemsemezler."<sup>2</sup>

Verilen kapitülasyonlarla Fransa zamanla Katoliklerin hamiliğini de üstlenmişti. 1789 Fransız İhtilali'nin ardından ülkedeki birçok Katolik kurum kapatılıp, din adamları sürülürken Fransa Papalığın doğudaki haklarını savunmaya devam etmişti<sup>3</sup>. Tanzimat Fermanının ilanı ile Osmanlı Papalık ilişkilerinde yakınlaşma müşahede edilmişti. Nitekim kısa bir süre sonra Sultan tarafından, Şekip Paşa'nın 1847'de Vatikan'a gönderilmesi Türk Vatikan ilişkilerinde önemli bir adım olmuştur. Padişahın izniyle Vatikan'a giden Şekib Paşa'nın amacı, kısa süre Papalık makamına oturmuş olan IX. Pius'a (1846-1878) Sultan Abdülmecit'in mektubunu vermek ve ona padişah adına tebriklerini sunmaktı ki bu durum Osmanlı tarihi boyunca ilk defa gerçekleşecek olan bir durumdu. Vatikan'a giden Şekib Paşa, orada çok sıcak karşılanmış ve beraberindeki heyette bulunan oğlu Başkâtip Arif Bey, ikinci Başkâtip Ali Bey ve Elçilik tercümanlarından Kaspar Manas

---

<sup>1</sup> Hans Pfeffermann, **Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği**, (Ter. Kemal Beydilli), Tatav Yayınları, İstanbul 2003, s.35-49. Fransa Kralı VIII. Charles'ın İtalya üzerine sefer düzenlemesinden endişelenen Papa VI. Alejandro, Sultan II. Bayezid'e talimatlarını iletme üzere 1494'ün ilkbaharında Cenevizli Giorgio Buzardo'yu İstanbul'a gitmesi için görevlendirdi. Papa'nın Fransa'nın yayımlacı siyasetine yönelik endişelerini ihtiva eden mektubu, o dönemde Papalık Makamı'nın Hristiyan geleneklerinden nasıl sıyrıldığını göstermesi açısından önemlidir. Bk. Sertuğ Galip İnan, **XVI. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2012, s.35.

<sup>2</sup> Ricaut, **Türklerin Siyasi Düsturları**, (Haz. M.Reşat Uzmen), Tercüman 1001 Temel Eser, Tarihsiz, s.158.

<sup>3</sup> Bekir Çoban, **Geçmişten Günümüze Papalık**, İnsan Yayınları, İstanbul 2014, s.172.

Beyle birlikte önemli görüşmelerde bulunmuşlardır<sup>4</sup>. Türkiye Vatikan ile resmi olmayan bir antlaşma yapmaya kararlıydı. Osmanlı Devleti ile Vatikan'ın yakınlaşmasıyla Osmanlı Devleti'nde yaşayan çeşitli milletlerden milyonlarca Katolik Papalığın himayesi altına alınabilecekti. Osmanlı için ise sudan bahanelerle içişlerine müdahale aracı olan Katolik tebaa Fransa, Avusturya gibi Batılı devletlerin güdümünden kurtarılacaktı. Fakat Vatikan'ın bu politikası "*Papanın iyi niyetini kötü temsil eden*" Katoliklerin hamisi Fransa'yı endişelendirmişti. Artık İstanbul'daki Fransız elçiliği daha az itibar ve önemdeydi. Papa gün gün İstanbul'daki Fransız temsilcilerinin önlemlerinden haberdar edilmekteydi. Bu antlaşmanın Papalık açısından en önemli sonuçlarından biri, Türkiye ile sürekli sorunlar yaşayan Rusya himayesindeki bir milyon hizipçi Katolik Ermenin Vatikan şemsiyesi altına alınacak olmasıydı.<sup>5</sup>

1848 Mart ayında Papa bir temsilcisini antlaşma yapmak için İstanbul'a göndermişti. Yapılan müzakerelerle Osmanlı Devleti, kendi vatandaşı olan Katoliklerin içişlerine karışmayacağına dair birtakım düzenlemelerle birlikte İstanbul'da bir Papa vekilinin bulundurulmasını kabul etmişti. Yapılan antlaşmada, Papa vekili sıfatıyla İstanbul'da görev yapacak olan kişinin diplomatik bir vasfı yoktu. Dolayısıyla diplomatik ilişkiler geçmişte olduğu gibi Doğudaki Katoliklerin hamiliğini üstlenen Fransa tarafından yürütülecekti. Nitekim bu teamül, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Osmanlı'nın Fransa'ya tanıdığı kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırmasına kadar devam etmiştir<sup>6</sup>. Sultan Abdülhamit zamanında devletin başındaki en önemli gailelerden biri de 1890-1900 yılları arasında görülen Ermeni isyanlarıydı. Ermeni isyanları sırasında Papalık tarafında eleştiri yapılsa da sert bir açıklama gelmemiştir<sup>7</sup>. Kafkasya'daki Ermeni basınında Katolik Ermenilerin Patriği Azaryan aleyhine düzenli aralıklarla çirkin hücumlar yapılmış, hatta buna sebep olarak Patriğin aşırı Türk dostu olduğu ileri sürülmüştü<sup>8</sup>. Ermeni isyanları Katolik Ermenilerin Protestan misyonerlerine ilgi göstermesine sebebiyet vermişti<sup>9</sup>. Hatta Avrupa basınına

<sup>4</sup> Ahmet Türkan, "Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Osmanlı Papalık İlişkileri", **Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu**, 12-13 Aralık 2013 Ankara, Türk Tarih Kurumu, Ankara, Vol. 3, S.198.

<sup>5</sup> Richard Brennan, **Pope Pius The Nihnet: A Popular Life Of Our Holy Father**, New York 1877, s.123.

<sup>6</sup> Ahmet Türkan, **Osmanlı Papalık İlişkileri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012, s.167-187.

<sup>7</sup> BOA, Y.E.E, 841/11.

<sup>8</sup> BOA, HR.SYS, 2771/39.

<sup>9</sup> BOA, HR.SYS, 2858/43.

düşen haberlerde, Osmanlı padişahının Sason olayları sebebiyle Papa'dan Avrupa devletleri nezdinde teşebbüste bulunması için ricacı olduğu yazılmıştır<sup>10</sup>. Fakat daha sonra bu haber Babiâli tarafından tezkib edilmiştir<sup>11</sup>. 20 Haziran 1895'te Papa XIII. Leon tarafından Hristiyan ahalinin ahvalini ıslah, Hristiyan dininin serbestisinin icrasını rica aynı zamanda Monsenyor Bonetti ile mülakatında kendisi hakkında gösterilen teveccühten ötürü Sultan Abdülhamit'e bir mektup gönderilmiştir<sup>12</sup>. Türkiye Vatikan ilişkileri İttihat ve Terakki iktidarı döneminde de olumlu bir seyir izlemiştir. Nitekim Üsküdar'da 11 Mart 1913'te Fransız rahiplerine ait kilise ve manastırın yerine kaim olmak üzere yine Üsküdar'da Yenimahalle'de yeniden inşa olunacak kilise ve manastırın Papa'nın İstanbul vekili olan Latin başpiskoposu adına kaydedilmesine ve hiçbir vergi alınmamasına karar verilmiştir<sup>13</sup>.

### **I. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye Vatikan İlişkileri**

Osmanlı Devleti'nin 1914'te I. Dünya Savaşı'na katılması ile birlikte farklı bir sürece girilmiştir. Zira uzun zamandan beri Papalığın hamiliğini yapan Fransa'nın Osmanlı'nın savaştığı cephe ülkeler arasında yer alması ve bu devlete verilen kapitülasyonların Osmanlı tarafından tek taraflı kaldırıldığı belirtilmesi Papalıkla ilişkileri direkt etkilemiştir. Osmanlı Hükümeti, 16 Kasım 1914 tarihinde aldığı bir kararla savaş halinde olduğu devletlere veya onların vatandaşlarından birine ait olan eğitim müesseselerinin kapatılmasına ve çalışanlarının memleket haricine çıkarılmasına karar vermiştir. Ancak kilise, hastane ve yetimhane gibi kurumlar bu hükmün dışında tutularak, kiliselerin önceden olduğu gibi ibadet amacıyla kullanılmasına izin verilmiş, hastane ve yetimhaneler ise Osmanlı tarafından ya doğrudan ya da dolaylı olarak idare edilmesi kararlaştırılmıştır. Fransız himayesinde bulunan bu kurumlara Osmanlı Devleti tarafından birtakım yaptırımlar uygulanması Vatikan'ı harekete geçirdi. Papa vekili, bu tür kurumlar Fransa himayesinde gözükyorsa da aslında Papalığın yetkisi alanında olduğunu, bu konuda gerekli

<sup>10</sup> BOA, YEE, 162/5; BOA, HR.SYS, 29/86.

<sup>11</sup> BOA, HR.SYS, 2846/20.

<sup>12</sup> BOA, Y.E.E, 63/32.

<sup>13</sup> BOA, HR.ID, 1802/43. Türkiye'nin güneyinde faaliyette bulunan İtalya atmış İtalya'nın yaşadığı Antalya'da nüfuzunu arttırmak için çeşitli kuruluşlar açıp, dini cemiyetlerle işbirliğine gitti. 1913 Şubat'ında dışişleri bakanı Vatikan'a müracaatla Güneybatı Anadolu'ya nüfuz etmede yardımcı olması için Antalya'ya misyonerler gönderilmesini istemiş ve bu istek olumlu karşılanmıştır. Bk. Mevlüt Çelebi, **Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s.8.

düzenlemelerin yapılmasını istemişti<sup>14</sup>. Meclis-i Vükela'da alınan kararla memleketlerine gönderilen Fransız mektepleri müessislerinin reisi Rahip Per Rafael tarafından Mamüretülaziz, Harput, ve Malatya'daki emlak ve eşyası Papa'nın himayesine alınmıştır<sup>15</sup>. Bu arada Çanakkale'deki İtilaf Devletleri askerlerine ait kabristanların bakım ve onarım masraflarının İstanbul'daki Papa vekaletince üstlenilmesi uygun görülmüştür<sup>16</sup>.

Bu arada ölen Papa 9. Pius'un ardından 15. Benedict'in Papa olarak seçilmesi sebebiyle hazırlanan mektubun takdimi için Papalığın İstanbul vekilinin 23 Ekim 1914'te padişahla görüştürülmesine karar verilmişti<sup>17</sup>. 9 Aralık 1914'te Hariciye Nezareti'nden Adliye Nezaretine gönderilen yazıda, Papa'nın vekili sıfatıyla İstanbul'a gelen Monsenyor Angelo Dolci'nin padişaha takdim edilmek üzere taşıdığı mektubun tercüme edildiği belirtilmekteydi. Dolci, şark Katolikleri için Papa vekili, Latinler için de Patrik vekili sıfatlarının ve ayrıca Latin cemaatinin mezhep işleriyle ilgilenme müsaadesinin Babıali'ye kabul ettirilmesi amacındaydı<sup>18</sup>. 10 Aralık 1914'te Adliye ve Mezahip Nazırı Pirizade İbrahim Hayrullah Bey Hariciye Nezareti'nin sorusunu yanıtlamıştı. İbrahim Hayrullah Bey, İstanbul'a gelen Papa vekillerinin eski antlaşmalar hükmüne göre genel olarak ecnebi Katolik rahiplerinin Fransa hükümetinin haiz bulunduğu himaye hakkından istifade ettiklerini hatırlatmıştı. İbrahim Bey'e göre bunlar, ecnebi Katoliklerin mezhep işleriyle ilgilendikleri için Osmanlı Devleti tebaası olup gerek muntazam bir ruhban heyeti, gerekse gelişigüzel cemaatçe seçilen aynı zamanda devletin tanıdığı ruhani reisi bulunmayan Latin cemaatinin dahi mezhep ihtiyaçlarını gayri resmi surette ifa etmekteydiler. Fakat Dolci tarafından istenilen bir kısım Osmanlı tebaası ruhani reislerinin resmen kabulü Osmanlı Devleti'nin hukuk usulünü bozacaktı. Söz konusu vekiller hükümetçe resmen tanınmadığından devletin tanıdığı diğer Katolik patriklerine ait müsaadelere istifade edememekteydiler. Latin cemaati efradıyla ilgili vesika ve evrak dahi

---

<sup>14</sup> Türkan, **age.**, s.138. Savaşın başlamasıyla Meclis-i Vükela'da şu karar alınmıştı: “*Düvel-i muhasama ve tebasına mensup bilumum müessesat-ı tedrisiye ilga ve tahliye ve binaları icabına göre hükümetçe istimal edilmek ve erkani-ı müstahdemini memleket haricine ihraç olunmak ve anca müessesat-ı saireden yalnız kilise ve hastahane ve eytamhaneler bu hükümden müstesna olmak ve kiliseler kemafissabık ibadete hasr olunmak ve eytamhane ve hastaneler hükümet-i seniyye tarafından doğrudan doğruya veya bilvasıta idare edilmek...*” Bk. **BOA,HR.HMŞ.İŞO**, 143/12, lef 20.

<sup>15</sup> **BOA, DH.EUM.5.ŞB**, 5/9.

<sup>16</sup> **BOA, HR.SYS,2457/67**.

<sup>17</sup> **BOA, MBİ**, 178/8, lef 2.

<sup>18</sup> **BOA, HR.SYS**, 2970-2, lef 1.

hükümet dairelerinde işleme konmayıp adı geçen cemaatin adli işleri devletçe tayin edilen cismani bir vekilin uhdesine verilmekteydi. İstanbul'a gelen Monsenyör Dolci'nin Doğu Katolikleri için Papa vekili ve Latinler için Patrik vekili sıfatlarıyla Osmanlı Devleti'nce kabul edilmek istenmesi açıktı. Dolci'nin, mezhep merasiminden başka Latin cemaatinin adli meseleleriyle iştigaline müsaade edilmesi isteği padişaha arz edilmek üzere Papalık makamınca yazılan mektubun içeriğinden anlaşılmaktaydı. Kadim Katolik taifesiyle diğer mezheplerden olan Osmanlı tebaası ruhani reislerinin kendi cemaatlerince seçilerek devlet tarafından nasbının kabul edilme usulü eskiden beri vardı. İbrahim Bey, ahitlerin devletçe ilga edildiği o dönemde bir ecnebi tabiiyetindeki Dolci'nin genellikle şark Katolikleri için Papa vekili sıfatı ve patrik vekili ünvanıyla ruhani başkanlığının resmen kabulünün üzerinde durulması kanaatindeydi. Ona göre, esasen eski ahitlerden dolayı Devlet-i Aliyye ile Vatikan arasında resmi ilişkiler tesis edilememişti. Adı geçen ahitlerin lağvı ve onun neticesi olan ecnebi himayesinin bertaraf edilmesi üzerine Papalık makamıyla doğrudan doğruya siyasi ilişkiler kurulmasından sonra Osmanlı tebaasından olan Latinler için usul ve emsaline uygun resmi sığata haiz bir ruhani başkanlık ihdasının müzakeresi münasip olacaktı. Monsenyör Angelo Dolci'nin mevkii ve durumunun ecnebi himaye hususu müstesna olmak üzere öncekilere benzer kalması zaruri mütelaa addedilmişti<sup>19</sup>.

Papanın İstanbul Vekili Vatikan'a gönderdiği mektubunda, Fransız dini himayeciliğinin kaldırılmasının Kilisenin çıkarına zarar vermeyeceğini ileri sürmekteydi. Ona göre, Fransa'nın doğu ülkelerinde Katolikleri desteklemesindeki tek amacı kendi mutlak gücünü arttırmaktı. Ayrıca Fransa Katolikliği sadece milliyetçiliği yaymak ve prestijini yükseltmek için bir araç olarak görüyordu. Üstelik dini kurumlarda Fransızca eğitim verilmekteydi. Fransız elçileri kilise merasimlerinde Kutsal Makamın kendilerine bahsettiği gururu taşımak ve himayeciliklerini hissettirmek istiyorlardı. İstanbul'daki Papa vekilinin ziyaret talepleri savaşın başına kadar Osmanlı Hükümeti'ne Fransız elçiliği aracılığıyla iletilmekteydi. Üstelik Fransız büyükelçisinin ayrılmasıyla Vatikan'dan İstanbul'a gelinerek Sultan'la direkt görüşülmüştü.<sup>20</sup>

<sup>19</sup> BOA, HR.SYS, 2970-2, lef 2.

<sup>20</sup> Rinaldo Marmara, *Vatikan Gizli Arşiv belgeleri Işığında Türkiye İle Diplomatik İlişkilere Doğru*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s.56-60.

Bu dönemde İstanbul'daki Papa vekili ile Osmanlı Devleti arasında diplomatik ilişkilerin kurulması yönünde temaslar hızlanmıştı. Papa vekili Dolci'ye göre, Osmanlı ile antlaşma yapılmaksızın dahi diplomatik ilişkiye girilebilirdi. Dolci, hiçbir antlaşma olmaksızın diplomatik ilişkiye başlanarak Fransa himayeciliğinden kurtulma hususunda İstanbul'daki Papa temsilcisine resmi bir sıfat vermek için daha uygun bir fırsat olmayacağı kanaatindeydi. Papalığa prestij kazandırmak için diplomatik temsilciliğin açılması Kilisenin haklarının savunulması açısından elzemdi. Fakat onun bu düşünceleri Vatikan nezdinde karşılık bulmamıştı. Vatikan, Osmanlı ile böyle bir antlaşma yapmanın Fransa'yı karşılığın alamayacağı ve Fransız Katoliklerinin durumunu tehlikeye atabileceği kanaatindeydi. Dolci'nin ısrarına rağmen Vatikan'la Osmanlı arasında diplomatik ilişkiye geçilememişti.<sup>21</sup>

Savaş boyunca Osmanlı Devlet idarecileri Papalıkla ilişkilerini sıcak tutmaya, Papalığın isteklerini yerine getirmeye gayret sarf etmiştir. Sözgelimi Beyrut'ta bulunan Papa vekili Gianni'ye hürmette kusur edilmemiştir.<sup>22</sup> Papa'nın Türkiye'deki bazı vekilleriyle Beyrut Latin piskoposluğuna tayini istenilen Alber Pasol Efendi'nin görevinin tasdikine gidilmişti<sup>23</sup>. Maruni Patriği ise Diman'daki ikametgahından Zahle'ye gitme emri almıştı. Kendisinin yaşlı ve hasta olması sebebiyle Diman'da bırakılması yine Papa tarafından istenilmiştir<sup>24</sup>. Papalığın Beyrut'taki bazı müesseseleri hakkında çıkan ihtilaf halledilmeye çalışılmıştır<sup>25</sup>. Edirne valisi tarafından Bulgar Katolik mektebi ile iki kilisenin kapatılmasından ötürü İstanbul'daki Papa vekili Babiali'ye başvurmuştur. Amerikan elçiliğince de daha evvel verilen dilekçede kapatılan kilise ve mekteplerin kendi tebaasına ait olduğu bildirilmişti. Fakat yapılan araştırmada söz konusu kilise ve mekteplerin Fransız müesseselerine kayıtlı olduğu ortaya çıkmıştı<sup>26</sup>. Papa'nın yardımlarından sivil esirler de istifade etmiştir. Fransız sivil esir Sack Danyak 14 Şubat 1918'de memleketine dönmek üzere İstanbul'dan salıverilmiştir<sup>27</sup>. Fakat Papa'nın İngiliz savaş esirleri General Smith ve

---

<sup>21</sup> Marmara, *age.*, s.65-67.

<sup>22</sup> BOA, HR.SYS, 2132/36.

<sup>23</sup> BOA, DH.MTV, 8-3, lef 3.

<sup>24</sup> BOA, HR.SYS, 2438/9.

<sup>25</sup> BOA, HR.HMŞ.İŞO, 88/34.

<sup>26</sup> BOA, HR.HMŞ.İŞO, 88/35.

<sup>27</sup> BOA, HR.SYS, 2249/9.



Yarbay Taylor için yaptığı mübadele teklifi reddedilmişti<sup>28</sup> Papa 26 Ağustos 1918'de İzmir'de casusluk yaparken tutuklanıp İstanbul'da hapsedilen İngiliz tebaasından Harikson ile oğlunun salıverilmesi için teşebbüste bulunmuştur<sup>29</sup>.

I.Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni meşgul eden en önemli sorunlardan biri de Ermeni çetelerin zararlı faaliyetleriydi. Sevk ve iskân kanunuyla ordunun arka tarafını güvence altına alan Osmanlı Devleti 27 Mayıs 1915'te vilayetlere gönderdiği yazıda, Ermeniler hakkında hükümetçe alınan tedbirlerin sadece memleketin asayiş ve huzurunu sağlamaya dönük olduğunun altını çizmekteydi. Ermeni unsura karşı hükümetin imha siyaseti takip etmediği, şimdilik tarafsız bir vaziyette kaldıkları görülen Katolik ve Protestanlara dokunulmaması istenilmiştir<sup>30</sup>. Dahiliye Nezareti 2 Haziran 1915'te Erzurum vilayetine gönderdiği yazıyla, Ermeni Katolik misyonerlerle sözlerin orada bırakılmalarını istemiştir<sup>31</sup>. 15 Ağustos 1915'te vilayetlere gönderilen yazıyla Katolik ve Protestan mezhebine mensup Ermenilerin sevk edilmemesi ve buldukları şehirlere yerleştirilerek nüfus sayılarının bildirilmesi istenilmiştir<sup>32</sup>. Talat Paşa, 19 Temmuz 1916'da Protestan ve Katolik kiliselerinden başka Ermeni kiliselerinin açılmamasına dair Konya vilayetine şifre çekmiştir<sup>33</sup>. Aynı şekilde Edirne'de Bulgar Katolik cemaatine ait kilise açık olup dahildeki Fransız Katolik rahiplerine ait küçük kilise mekteple beraber darüleytam olarak kullanılmıştır<sup>34</sup>. Fakat sonradan tehcir harici tutulanlardan zararlı faaliyetleri görülenler ister Katolik, ister Protestan olsun yeni iskân sahalarına sevk edilmişlerdir.<sup>35</sup> Papa Katolik Ermeniler için Osmanlı Sultanı nezdinde girişimlerde bulunmuştu. Nitekim İstanbul'daki Papa vekili, Musul-Deyrizor-Halep çöllerinde bulunan Katolik Ermenilerin açlık yüzünden sefaletе düşmeleri sebebiyle Halep ve Antep'e yerleştirilmelerine müsaade edilmesini istemişti. Ayrıca Papa Halep Divan-ı Harp Mahkemesince idama mahkûm edilen Ermenilerin Sultan

---

<sup>28</sup> BOA, HR.SYS,2246/23.

<sup>29</sup> BOA, HR.SYS, 2140/25.

<sup>30</sup> BOA, DH.ŞFR, 53/4.

<sup>31</sup> BOA, DH.ŞFR, 54/55.

<sup>32</sup> BOA, DH.ŞFR, 55/20; 55/292.

<sup>33</sup> BOA, DH. ŞFR, 66/30

<sup>34</sup> BOA, DH. ŞFR, 525/62.

<sup>35</sup> Ağustos 1331/2 Eylül 1915 tarihinde Adana vilayetine bu minvalde bir telgraf gönderilmiştir. Bk.BOA, ŞFR, 55-A/23. Ayrıca Bk. BOA, ŞFR, 61/186; 61/192; 61/122; 61/290; 61/210; BOA, DH, EUM, 2. Şube, 2F/11.

tarafından affedilmesi için ricada bulunmuştu<sup>36</sup>. Papa'nın İstanbul vekilinin Halep'te ikamet eden Katolik Ermeni rahibi Gregorie Bahabianian'ın Ankara gitmesine müsaade edilmesi talebi uygun bulunmuştur<sup>37</sup>. 6 Temmuz 1917'de Papa'nın İstanbul vekili Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazıda, Ankara Katolik Ermenilerinin mahalli polis tarafından yeniden sürgün edilemeye başlandığını bildirmekteydi. Papa vekiline göre, toplu sürgün esnasında bazı Ermeniler Müslüman olmuştu. Üstelik kiliselerin kapalı olması sebebiyle evlerde icra edilen Katolik Ermeni ayinleri Ankara valisi tarafından yasaklanmıştı<sup>38</sup>. Papa'nın başmabeyincisi Bavyera tebaası Monsenyör Gerlach, Ermeni meselesi hakkında Papa nezdinde tesirli politikalara imza atmasından ötürü Babıâli tarafından birinci rütbeden Mecidi nişanı ile ödüllendirilmişti<sup>39</sup>. Dış basında ise Ermeni meselesi hakkında Papa'ya atfedilen haberler yer bulabilmişti. Türkiye'de din adamları da olduğu halde 800.000'e yakın Ermeni'nin öldürüldüğü, Katolik Ermeni dünyasının yok edildiği, Papa'nın bu katliamı protesto ettiği ve Ermenilere yardım yapılmasına dair demeci Romanya basınında yer almıştı<sup>40</sup>. Amerikan basınında Vatikan'ın İstanbul'daki Apostolik delegesi Dolce'nin Ermenilerin durumlarıyla ilgili Vatikan'a bir rapor yazdığı yer almıştı. Bunun üzerine Papa Benedict, kendi el yazısıyla Osmanlı Sultanına "*talihsiz insanlar*" için bir mektup yazmıştır. Mektubunda Papa Ermeniler için şefaet istemiştir<sup>41</sup>.

Savaş devam ederken Papa savaşan devletlere dönük barış çağrısı yapmıştır<sup>42</sup>. Alman basını Amerikan Başkanı Wilson'un cevabının aksine Papa'nın barış önerilerini asil ruhundan dolayı etkileyici bulmuştur<sup>43</sup>. Savaşın bitirilmesi için Papa'nın yaptığı teşebbüsler Rus basınında temkinli

<sup>36</sup> BOA, HR.SYS,2884/48.

<sup>37</sup> BOA, HR.SYS, 2886/2.

<sup>38</sup> BOA, HR.SYS, 2884/47.

<sup>39</sup> BOA, HR.SYS,2445/35.

<sup>40</sup> BOA, SYS, 2881/31.

<sup>41</sup> Boston Daily Globe, 11 October 1915, p.2. 1914 Eylül ayında 260. Papa olarak göreve başlayan Papa XV. Benedict, zorlu savaş yıllarında Roma Katolik Kilisesi'nin politikasını yönetmiştir. Benedict İtalyan hükümeti ile ilişkileri yumuşatmış ve Vatikan'ın dünya meselelerinde önemli rol oynamasını sağlamıştı. Diplomaside büyük bir güç olarak Vatikan'ın uyanışı XV. Benedict'in kişisel çabasının ürünüydü. Savaş süresince savaşan taraflara barış çağrısı yapmıştı. XV. Benedict Milletler Cemiyeti'nin kuvvetli bir taraftarı ve Komünizm ve Bolşevizm aleyhtarıydı. Ona göre ABD'nin savaşa girişi barışın yaklaşmasını kolaylaştıracaktı. Bk. Dubuque Times Journal, 22 January 1922, p.2.

<sup>42</sup> Barre Daily Times, 25 September 1917, p. 2.

<sup>43</sup> New York Tribune, 24 September 1917, p.3.

karşılanmıştı<sup>44</sup>. *Ati* gazetesinde Papa'nın sulh teşebbüslerinden dolayı İstanbul'da heykelinin dikilmesi için Papa Vekili Dolce'nin teşebbüsleri alkışlanmakta ve buna gereken yardımda bulunulması İstanbul belediyesinden rica edilmişti. Heykelin yapımı için bağışta bulunanların isimleri de gazetede yer bulabilmekteydi. Nitekim gazetede iş adamlarından Jozef Kasabyan'ın yirmi lira bağış yapacağı yer bulmuştu<sup>45</sup>. İstanbul'da yayımlanan *Paros* gazetesi ise *Vakit* gazetesine yansıdığı kadarıyla, Papa'nın bir abide dikmek istemesini Hristiyanlık ve tüm insanlık için müessif bir teşebbüs olarak nitelendirmişti. Adı geçen gazete, barış örtüsü altında savaş çıkararak Papalığın Roma'da abide yapmasını teklif etmişti<sup>46</sup>. Görüldüğü gibi Büyük Savaş sırasında Batılı başkentlerde son derece etkin bir dış politika takip eden Vatikan bu politikaya Millî Mücadele yıllarında da devam etmiştir.

---

<sup>44</sup> BOA, HR.SYS, 2456/11.

<sup>45</sup> *Ati*, 23 Teşrin-i sani 1918. Ermeni patrik vekili heykelin yapımı için elli lira para göndermişti. Bk. *Ati*, 17 Kanun-i evvel 1918, s.2.

<sup>46</sup> *Vakit*, 24 Teşrin-i sani 1918, s.1. İstanbul'da Pope Benedict adına toplanan bağışlarla bir heykel yapılmıştır. Bağışçıların yer aldığı listenin en başında Türk Sultanı yer alırken, Hahambaşı, Gregoryan, Gürcü Patriği de listede yer almıştı. Bk. *New Britain Daily Herald*, 1 February 1922, p.9; *Cincinnati Catholic Telegraph*, 22 December 1921, p.1.

## SONUÇ

İstanbul'un Fethi'nden itibaren Türkiye-Vatikan ilişkileri genelde iyi bir seyir takip etmiştir. Nitekim ilişkilerin yoğunlaştığı 19. yy. da bunun örnekleri açık bir şekilde görülmüştü. İyi ilişkilere rağmen Osmanlı ile Papalık arasında diplomatik münasebetlere geçilememiştir. Bunun en büyük sebebi hiç kuşkusuz Kanuni döneminden itibaren ilerleyen sıkı ilişkilerle Fransa'nın Katoliklerin himayesini üstlenmesi ve bize göre Osmanlı Devleti'nin en borçlu olduğu ülkenin Fransa olmasıydı. Nitekim I. Dünya Savaşı başladığında Osmanlı Devleti'ndeki yatırımların çoğu Fransızlara ait olduğu gibi, borçlar da Fransızlara yapılmıştı. Her ne kadar I. Dünya Savaşı sırasında kapitülasyonlar kaldırılrsa da Vatikan ile diplomatik ilişkiye geçilememiştir. Büyük savaş sırasında Osmanlı idarecileri Papa'nın isteklerini Ermeni melesi dahil karşılamaya gayret sarf etmişti. Hatta Katolikliğe ait kurumların idaresinde Papalığa pozitif ayrıcalık yapılmasının buna verilebilecek en güzel örneklerden biri olduğu kanısındayız. Ayrıca, mütareke yıllarında Osmanlı Devleti'nin paylaşım antlaşmalarının yapıldığı Batılı başkentlerde Osmanlı Devleti'ni destekleyen devletlerden biri yine Vatikan olmuştur. Diplomatik ilişkilerin kurulabilmesi için 1960 yılının beklenilmesini biz Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyadaki etkinliğini ve sömürgelerini kaybetmesine bağlıyoruz.

## **KAYNAKÇA**

### **Arşivler**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye (DH, EUM), 2. Şube

BOA, Dahiliye Şifre (DH. ŞFR)

BOA, DH.EUM.5.ŞB

BOA, Hariciye İrade Dahiliye (HR.İD)

BOA, Hariciye Siyasi Kısım (HR.SYS)

BOA, Yıldız Esas Evrakı (YEE)

BOA, Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

### **Gazeteler**

Atı

Barre Daily Times

Boston Daily Globe

Cincinnati Catholic Telegraph

Dubuque Times Journal

Le Petit Parisien

New Britain Daily Herald

New York Tribune

Vakit

### **Eserler**

Bekir Çoban, **Geçmişten Günümüze Papalık**, İnsan Yayınları, İstanbul 2014.

Çelebi, Mevlüt, **Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002.

İnan, Sertuğ Galip İnan, **XVI. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2012.

Pfeffermann, Hans Pfeffermann, **Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği**, (Ter. Kemal Beydilli), Tatav Yayınları, İstanbul 2003.

Ricaut, **Türklerin Siyasi Düsturları**, (Haz. M.Reşat Uzman), Tercüman 1001 Temel Eser, Tarihsiz.

Richard Brennan, **Pope Pius The Nihnet: A Popular Life Of Our Holy Father**, New York 1877.

Rinaldo Marmara, **Vatikan Gizli Arşiv belgeleri Işığında Türkiye İle Diplomatik İlişkilere Doğru**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

Türkan, Ahmet, “Sultan Abdülaziz Dönemi’nde Osmanlı Papalık İlişkileri”, **Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu**, 12-13 Aralık 2013 Ankara, Türk Tarih Kurumu, Ankara, Vol. 3.

Türkan, Ahmet, **Osmanlı Papalık İlişkileri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012.